

en gestuit, maar, waar het doorwerken kon, te onzent, in Zwitserland, in Schotland en tot op zekere hoogte ook in Engeland, daar legde het op het volksleven beslag, zette het den volksgeest om, en wekte een volkskracht, die de volkswelvaart, de geestelijke zoo goed als de stoffelijke, tot vroeger ongekende hoogte verhief en met name aan de Oostkust van Noord-Amerika en aan de Zuidpunt van Afrika tot levensvatbare kolonisatie in staat bleek. Anders gezegd, het werd een historische factor van beteekenis. Allereerst natuurlijk voor die volkeren, die het in meerdere of mindere mate wist te bezielen, maar aangezien van deze — het Nederlandsche, het Engelsche, het Amerikaansche — een aanmerkelijke invloed op de wereldgeschiedenis is uitgegaan, ook in het algemeen. Die beteekenis voor algemeene zoowel als vaderlandsche geschiedenis na te speuren, ligt allereerst op den weg van de Calvinisten zelf.

Toch hebben ook wel — wij erkennen het gaarne — historici van andere richting zich daaromtrent zeer verdienstelijk gemaakt. Wat echter van dezen niet verwacht kan worden, is dat ze de geschiedenis, niet slechts van die tijdperken, waar men met het Calvinisme als historisch verschijnsel in het bijzonder te doen heeft, maar van alle tijden, van ons standpunt uit zullen bezien. Toch is dit zoo noodig. Wij kunnen en mogen de geschiedschrijving niet enkel aan andersdenkenden overlaten, welk een dankbaar gebruik we ook van hun studiën maken. Want naar mijn bescheiden meening staan ook zij, al zullen ze het niet allen toegeven, min of meer onder den invloed hunner levensbeschouwing.

Met zoo te spreken wrijf ik niemand de smet der partijdigheid aan. Wie bij zijn onderzoek eerlijk en nauwgezet te werk gaat, ernstig kennis neemt van den arbeid van tegen- zoo goed als van voorstanders, niet verzwijgt wat pleit ten gunste van andersdenkenden zoo min als het kwaad bij geestverwanten bemantelt, zulk een historicus heeft aanspraak op den naam van onpartijdig. Maar, onpartijdig en objectief zijn twee. Het is niemand gegeven